

ARISTOTEL O NUJNOSTI ČUTNEGA ZAZNAVANJA

Primož TURK

Univerza na Primorskem, Fakulteta za management, Cankarjeva 5,
6101 Koper, Slovenija

primoz.turk@gmail.com

Povzetek

Namen prispevka je osvetliti Aristotelovo razumevanje čutnega zaznavanja. Pri tem se osredotočamo zgolj na vprašanje nujnosti čutnega zaznavanja za živali. Najprej čutno zaznavanje Aristotelu služi za raz-ločitev rodu živali od rodu živega, iz česar izhaja, da čutno zaznavanje nujno pripada vsaki živali. V nadaljevanju obravnavamo Aristotelovo razumevanje čutnega zaznavanja v njegovi primarni nalogi: čutno zaznavanje je nujno zaradi ohranitve živali. V tretjem koraku prikažemo, kaj nujno izhaja iz čutnega zaznavanja, to pa je: zaznava užitka in bolečine, želja in prostorsko gibanje živali.

Ključne besede: Aristotel, čutno zaznavanje, tip, prehranjevanje, želja.

Aristotle on the Necessity of Sense Perception

Abstract

The purpose of the paper is to illuminate Aristotle's understanding of sense perception. In doing so, we focus only on the question of the necessity of sense perception for animals. Firstly, Aristotle uses sense perception as a way to distinguish between the genus of the animals and the genus of the living, which implies that sense perception necessarily belongs to every animal. Secondly, we deal with Aristotle's understanding of sense perception in its primary task: sense perception is essential for the preservation of animals. In the third step we show what is necessarily derived from the sense perception, and this is: the perception of pleasure and pain, the appetite and the locomotion of animals.

260

Keywords: Aristotle, sense perception, touch, nutrition, appetite.

Uvod

Namen prispevka je pokazati, kako Aristotel utemelji čutno zaznavanje živali. Ta utemeljitev je dvojna. Kot prvo služi čutno zaznavanje Aristotelu za raz-ločitev rodu živali od rodu živega. Živo bivajoče, ki čutno zaznava, je žival. Kolikor živo bitje nima čutov, *ni* žival. V tem oziru bi moralo čutno zaznavanje tvoriti vsako definicijo živali.

Kot drugo pa čutno zaznavanje predstavlja, če velja, da čutno zaznavanje zamejuje žival in tako rekoč tvori njeno bistvo, nekaj najbolj temeljnega za vsako žival. Kaj je najbolj temeljno vsakega živega bitja in živali kot živega bitja? Ali ni to ravno obstoj živega bitja, njegovo življenje? Čutno zaznavanje služi primarno temu, da žival (pre)živi, obstaja, v pomenu *trajanja obstoja*. Da bi žival obstajala, se mora *ohraniti*; ohrani pa se najprej tako, da se prehranjuje. Zato je za Aristotela primarna naloga čutov zaznava hrane (kot nečesa prijetnega); tip, kot prvi čut, pa je čut za zaznavno hrane. Druga naloga čutov je zaznava bolečine, nečesa nevarnega in uničujočega. Tudi v tem primeru služijo čuti ohranjanju živali, saj omogočajo zaznavanje tega, kar je za žival boleče in uničujoče. Čuti so bistveni za žival ravno zato, ker služijo njenemu ohranjanju, vendar ne toliko ohranjanju živali kot živali, kolikor ohranjanju živali kot živega bitja. Življenje pa je temelj vsakega živega naravnega telesa, da bi *sploh bilo*, mora biti živo. Žival je čutno-zaznavno bitje; temeljni smoter čutnega zaznavanja pa je ohraniti živo bitje žival.

Toda, ali ima tako dojeto čutno zaznavanje kakšen pomen za človeka? Za Aristotela je človek *vrsta (rodu) živali*. Če čuti definirajo žival in obenem služijo temu, da se ohranja kot živo bivajoče, in če je človek vrsta živali, potem čuti pomenijo nekaj bistvenega tudi za človeka. Vendar čuti *ne* naredijo človeka za človeka, saj, če čutno zaznavanje tvori definicijo živali, ne more obenem tvoriti definicije človeka, kolikor velja, da je človek *posebna* vrsta živali. Razlika med človekom in ostalimi vrstami živali je za Aristotela v tem, da ima človek *lógos*. V tem elementarnem smislu, kot v prispevku obravnavamo čute, leti služijo človeku *najprej* za isti namen kot ostalim živalim: da se ohrani kot živo bivajoče. Seveda ima čutno zaznavanje za človeka (in tudi za številne druge vrste živali) še druge pomena, saj se veže na željo, domišljijo, spomin, spoznavanje ... vendar teh pomenov v prispevku ne obravnavamo.

O prvotnem smotru čutnega zaznavanja živali: ohranitev življenja

Razpravo o Aristotelovem razumevanju čutnega zaznavanja velja začeti z njegovo obravnavo naravno bivajočega. Naravno bivajoče je za Aristotela dvojno: neživo in živo. Neživemu naravno bivajočemu ne pripada duša, je brez dušne (ἀψύχον); vse živo pa ima dušo (ἔμψυχον), tako da velja: »διωρίσθαι τὸ ἔμψυχον τοῦ ἀψύχου τῷ ζῆν« (de An. 413a, 22), »kar ima dušo, je razločeno od tega, kar je nima, po življenju« (Aristotel 2002a, 117). Vse živo je živo, kolikor vsebuje v samem sebi počelo gibanja, natančneje: »ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι' αὐτοῦ τροφήν τε καὶ αὐξήσιν καὶ φθίσιν« (de An. 412a, 14–15), »za življenje pa pravimo, da je prehranjevanje skozi samega sebe ter rast in razkroj« (Aristotel 2002a, 112). Poleg tega, da se prehranjujejo, rastejo in propadajo, se vsa živa naravna telesa tudi razmnožujejo, zato, pravi Aristotel, je potrebno pri preučevanju duše najprej govoriti o prehranjevanju in razmnoževanju. Razmnoževanje in uživanje hrane sta namreč temeljni nalogi (ἔργον) vegetativnega dela duše.¹ Iz prehranjevanja izvira rast in ohranitev posamičnega bitja; minevanje je nujna hrbtna plat življenja, vsako posamično živo bitje propade; razmnoževanje je pogoj ohranjanja določene vrste bitij.

Vse živo ima dušo (ψυχή); duša je bit živega naravnega telesa.² Če velja, da se vse naravno bivajoče deli na živo in neživo, bi lahko dejali, da sta to najširša rodova, na katera Aristotel deli naravo. Rod živega pa Aristotel v svojih obravnavah deli na dvojce: rastline in živali. Ljudje so za Aristotela v tej delitvi živega zgolj posebna vrsta živali. Enostavno rečeno, Aristotel v svojem delu *O duši*, ki je izhodišče sledečih razmislekov, obravnava tri vrste živih naravno bivajočih teles: rastline, živali in ljudi. Ker je vsako naravno bivajoče telo živo le, kolikor mu pripada duša, tej delitvi ustreza trojna delitev duše na:

1 Glej de An. 415a, 23–26.

2 Za razumevanje različnih Aristotelovih opredelitev duše glej zlasti prvi razdelek druge knjige spisa *O duši* (de An. 412a, 3–413a, 10; Aristotel 2002a, 111–115). Opredelitve lahko povzamemo na sledeč način: duša je življenje, vsa živa naravna telesa imajo dušo. Duša je bitnost kot oblika naravnega telesa; naravno telo je snovna podlaga, ki ima možnost življenja. Duša je bitnost naravnega telesa, je oblika kot prva dovršenost naravnega telesa; kot prva dovršenost pomeni duša številne duševne zmožnosti. Duša je bistvo oziroma bistvena bit naravnega telesa.

vegetativni (θρεπτικόν), čutno-zaznavni (αἰσθητικόν) oz. želelni (ὀρεκτικόν)³ in razumski (λόγον ἔχον) del.⁴

Vegetativni del duše nujno pripada vsemu živemu; vse živo je živo le, kolikor je v njem dejaven ta del duše.⁵ V tem oziru je vegetativni del duše edini, ki je lahko samostojno bivajoč; bitje je lahko živo, ne da bi imelo ostale dele duše. Če pa nekemu bitju pripada kateri izmed ostalih delov duše, mu mora nujno pripadati tudi vegetativni del. Kar pomeni: živo naravno telo ne more imeti denimo razumskega dela duše, ne da bi obenem nujno imelo tudi vegetativni del, saj bi drugače lahko nekaj mrtvega mislilo. Obratno ne velja, saj ima lahko živo naravno telo zgolj vegetativni del duše, čutno-zaznavni in razumski pa

3 Na tem mestu govorimo o čutno-zaznavnem *oziroma* želelnem delu duše. V nadaljevanju bomo govorili le še o čutno-zaznavnem, saj Aristotel željo izpelje iz čutnega zaznavanja, tako da je ta del duše prvotnejši.

4 Aristotel v svojih delih pogosto tematizira delitev duše. Prvo vprašanje, ki se zastavlja z ozirom na delitev duše, je: ali je duša sploh deljiva? Ta problem nakaže Aristotel v *Nikomahovi etiki*, ko se vpraša: »Ali sta ta dva dela (razumski in nerazumski) med seboj razmejena, tako kot deli telesa in sploh vse, kar je deljivo, ali pa sta to le dva pojma nečesa neločljivega ...« (Aristotel 2002b, 71). Njegov sklep je, da duša v dejanskosti ni deljiva, vse delitve so zgolj pojmovne. Osnovna pojmovna delitev duše je delitev na razumski (λόγον ἔχον) in nerazumski (ἄλογον) del (glej denimo EN 1102a, 28 in naprej; EN 1139a, 4 in naprej). V nadaljevanju pa nas bo zanimala predvsem delitev duše z ozirom na čutno zaznavanje. Vendar, kako se ujema osnovna delitev duše na razumski in nerazumski del s trojno delitvijo na vegetativni, čutno-zaznavni in razumski del? Kar se tiče razumskega dela, je odgovor jasen, prav tako ni težav z vegetativnim delom duše, ki je edini popolnoma nerazumski. Čutno-zaznavni in želelni del pa sta posebna, saj nista niti samo nerazumska, niti samo razumska, ampak na nek način oboje. Ali, kot je rečeno za čutno-zaznavni del: »τὸ αἰσθητικόν, ὃ οὔτε ὡς ἄλογον οὔτε ὡς λόγον ἔχον θεῖη ἂν τις ῥαδίως« (de An 432a, 30–31), »čutno-zaznavnega dela duše ni lahko pripisati nit nerazumskemu niti razumskemu delu duše.« Za takšno umestitev obstaja več pojasnitev: Aristotel loči med razumskimi (denimo hotenje) in nerazumskimi željami (denimo poženje); čutno zaznavanje ljudem pripada kot vrsti živali, v svoji elementarni obliki je nerazumsko, vendar so obenem čutne zaznave izvor številnih razumskih spoznanj.

5 »Τὴν μὲν οὖν θρεπτικὴν ψυχὴν ἀνάγκη πᾶν ἔχειν ὅτι περ ἂν ζῆ καὶ ψυχὴν ἔχη, ἀπὸ γενέσεως καὶ μέχρι φθορᾶς· ἀνάγκη γὰρ τὸ γενόμενον αὐξήσιν ἔχειν καὶ ἀκμὴν καὶ φθίσιν, ταῦτα δ' ἄνευ τροφῆς ἀδύνατον· ἀνάγκη ἄρα ἐνεῖναι τὴν θρεπτικὴν δύναμιν ἐν πᾶσι τοῖς φυομένοις καὶ φθίνουσιν.« (de An. 434a, 22–25). »Vse živo mora nujno imeti vegetativno dušo, in sicer mora imeti dušo od nastanka do minevanja; kar je nastalo, mora imeti rasti, višek v razvoju in minevanje, kar pa je brez hrane nemogoče. Vegetativna zmožnost je torej nujno prisotna v vsem kar raste in propada.«

lahko ima ali ne,⁶ s čimer se ravno razlikuje od zgolj živega. Rastline imajo za Aristotela zgolj vegetativni del duše;⁷ živali vegetativni in čutno zaznavni; ljudje pa vegetativni, čutno-zaznavni in razumski del.

Aristotel deli živo naravno bivajoče na rastline in živali. Ključno vprašanje, ki se zastavlja z ozirom na delitev, je: kako poteka ta delitev, kaj je tisto *specifično*, kar pripada le živalim in tvori razliko med zgolj živim (rastline) in živalmi? Če namreč Aristotel deli živo na dva rodova, mora obstajati med njima jasna razlika, nekaj ju mora ločiti. To, kar ločuje živali od rastlin, na način, da pripada le živalim, ne pa rastlinam, je čutno zaznavanje (αἴσθησις). Rastlinam čutno zaznavanje *ne* pripada, živalim pripada: »διαφέρει δ' αἰσθήσει τὰ ζῶα τῶν ζώντων μόνον« (GA 731b, 5), »živali se od zgolj živega razlikujejo po čutnem zaznavanju.« Ali, še bolj neposredno rečeno: »διαφέρει τὸ ζῶον τοῦ φυτοῦ αἰσθήσει« (GA 741a, 10), »žival se od rastline razlikuje po čutnem zaznavanju.«⁸

264

Živo naravno bivajoče se od neživega loči po življenju. Ali, če to razliko izrečemo na ravni duše: živo se od neživega loči po tem, da ima dušo. Še bolj natančno: vegetativno dušo. Žival se od živega razlikuje po zmožnosti

6 To je nemara najjasneje rečeno v Aristotelovi primerjavi zmožnosti (deli duše so seveda mišljeni kot duševne zmožnosti) rastlin in živali: »Ἄνευ μὲν γὰρ τοῦ θρεπτικοῦ τὸ αἰσθητικὸν οὐκ ἔστιν· τοῦ δ' αἰσθητικοῦ χωρίζεται τὸ θρεπτικὸν ἐν τοῖς φυτοῖς« (de An. 415a, 2–4). »Brez prehranjevalne zmožnosti ni čutno-zaznavne; pri rastlinah pa je prehranjevalna zmožnost ločljiva od čutno-zaznavne.«

7 »Υπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον« (de An 414a, 35), »rastlinam pripada samo vegetativni del duše.«

8 To, da se živali od živega (rastlin) razlikujejo po čutnem zaznavanju, je v sekundarni literaturi, ki se posveča Aristotelovemu razumevanju čutnega zaznavanja, praviloma le mimogrede omenjeno (glej denimo Falcon 2005, 5–7; Everson 1999, 1–14; Sorabji 1974, 66; Tuozzo 1994, 537). Za nas pa je to bistvenega pomena in izhodišče celotne sledeče interpretacije.

čutnega zaznavanja.⁹ Ali, če razliko ponovno izrečeno na ravni duše: žival se od živega razlikuje v tem, da ima poleg vegetativne tudi čutno-zaznavno dušo.

Čutno zaznavanje je skupno ime za različne vrste čutnih zaznav: tip, okus, vonj, sluh in vid. Ko Aristotel v svojih spisih obravnava te različne vrste čutnih zaznav, pravi, da nekatere pripadajo vsem živalim, nekatere le nekaterim. Tista čutna zaznava, ki po Aristotelu *nujno* pripada vsaki živali kot živali, je *tip* (ἀφή)¹⁰ in skupaj z njim okus (γεῦσις), ki je za Aristotela vrsta tipa.¹¹ Tip ni zgolj zaznava, ki nujno pripada vsaki živali, ampak obenem predstavlja absolutno prvo razliko med živaljo in živim.¹² V splošnem smislu rečeno, je

9 Ker je čutno zaznavanje tista ključna razlika, s katero Aristotel loči rod živali od rodu živega, navajamo še nekaj pomembnih mest, kjer eksplicitno spregovori o razlikah med živim (rastline) in živalmi: »τὸ δὲ ζῶον διὰ τὴν αἴσθησιν πρώτως« (de An.413b, 2), »prva značilnost živali je čutno zaznavanje«. »τῷ γὰρ αἴσθησιν ἔχειν ὄρισται τὸ ζῶον« (Somn. 454b, 25), »žival je določena s tem, da ima čutno zaznavanje«. »ἢ μὲν ζῶον ἕκαστον, ἀνάγκη ὑπάρχειν αἴσθησιν· τούτῳ γὰρ τὸ ζῶον εἶναι καὶ μὴ ζῶον διορίζομεν« (Sens. 436b, 11–12), »vsaka posamična žival mora nujno imeti čutno zaznavanje; s tem ločujemo, kaj je žival in kaj ni žival«. »τῷ δ' αἰσθάνεσθαι τὸ ζῶον πρὸς τὸ μὴ ζῶον διορίζομεν« (Juv. 467b, 25), »po tem, da čutno zaznava, ločujemo žival, od neživali«. »ἀδύνατον εἶναι ζῶον ἄνευ αἰσθήσεως« (PA 647a, 22), »nemogoče je, da bi bivala žival brez čutnega zaznavanja«. »Τὸ μὲν γὰρ ζῶον αἰσθήσει ὄρισται« (PA 666a, 35), »žival je določena s čutnim zaznavanjem«. »αἴσθησιν γὰρ ἔχει ταῦτα πάντα« (Inc. 705b, 10), »vse živali imajo čutno zaznavanje«. Ali, najširše rečeno: »κατὰ δὲ τὴν αἴσθησιν τὸ τῶν ζῶων ἐστὶ γένος« (GA 732a, 14), kar je potrebno razumeti v pomenu, da je rod živali določen s čutnim zaznavanjem, torej je čutno zaznavanje rodovna razlika med živim in živaljo.

10 O Aristotelovi obravnavi tipa glej denimo Bremer 2011 (zlasti str. 79–87) in Massie 2013.

11 »τὸ δὲ γευστικὸν εἶδός τι ἀφῆς ἐστίν« (Sens. 439a, 1), »zmožnost okušanja je vrsta tipa.« Glej tudi de An. 421a, 19; de An. 434b, 18.

12 Ker je tip tista čutna zaznava, ki razlikuje žival od živega, navajamo še nekaj mest, kjer Aristotel poudarja pomen tipa za živali: »τὰ δὲ ζῶα πάντ' ἔχουσι μίαν γε τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἀφήν« (de An. 414b, 4), »vse živali imajo vsaj eno izmed čutnih zaznav, tip«. »καὶ φανερόν ὅτι οὐχ οἷόν τε ἄνευ ἀφῆς εἶναι ζῶον« (de An. 434b, 24), »jasno je, da žival brez tipa ne more biti«. »τὴν δ' ἀφήν καὶ τὴν γεῦσιν ἅπαντα ἔχει« (Somn. 455a, 7), »vse živali imajo tip in okus«. »ἢ μὲν ἀφή καὶ γεῦσις ἀκολουθεῖ πᾶσιν ἐξ ἀνάγκης« (Sens. 436b, 13–14), »tip in okus sta nujno prisotna v vseh živalih«. »τὸ γὰρ ζῶον ὀριζόμεθα τῷ ἔχειν αἴσθησιν, πρῶτον δὲ τὴν πρῶτην· αὕτη δ' ἐστὶν ἀφή« (PA 653b, 23–24), »žival določamo s tem, da ima čutno zaznavanje, predvsem prvotno čutno zaznavo, to pa je tip«. »Πᾶσι δὲ τοῖς ζῴοις αἰσθήσεως μία ὑπάρχει κοινὴ μόνη ἢ ἀφή« (HA 489a, 17–18), »en in samo en izmed čutov je skupen vsem živalim, to je tip«.

razlika med živaljo in živim v tem, da živali čutno zaznavajo. Ožje, ali celo najožje rečeno, pa je razlika v tem, da živali tipajo in okušajo.

Aristotel torej ločuje živali od živega (rastlin) po zmožnosti čutnega zaznavanja. Na tem mestu pa si velja zastaviti sledeče vprašanje: zakaj živalim sploh pripada čutno zaznavanje? Tega vprašanja Aristotel sicer v takšni obliki ne zastavi, vendar so njegova nadaljnja pojasnila takšna, da skoraj dobesedno odgovarjajo na vprašanje. Vprašanje bi lahko zastavili tudi bolj aristotelovsko in se vprašali: čemu čutno zaznavanje, kaj je smoter čutnega zaznavanja? Seveda je s tem mišljen smoter čutnega zaznavanja za živali, torej nekakšen prvotni in, če lahko temu tako rečemo, »naravni« smoter čutnega zaznavanja. Aristotelovo nadaljnje utemeljevanje čutnega zaznavanja razkrije, kakšen je ta »naravni« smoter, čemu živalim pripada čutno zaznavanje. Pripada jim zato, *da bi se ohranile* (σώζεσθαι).¹³ Ohranile pa pomeni najprej *ohranile pri življenju*. Tu gre za ohranitev posamične živali, ki se mora, da bi se ohranila, *nujno prehranjevati*. V nadaljevanju se bo namreč pokazalo, da čutno zaznavanje v izvornem smislu pripada živalim *zaradi prehranjevanja*¹⁴ in s tem ohranitve. Da bi se žival sploh lahko prehranjevala, nujno potrebuje čutno zaznavanje, s pomočjo katerega dostopa do hrane. Z ozirom na ohranitev življenja posamične živali je čutno zaznavanje potrebno zaradi dvojega. Prvič, zaradi neposrednega stika s hrano in vnašanja le-te v telo (tip in okus) in, drugič, zaradi zaznavanja hrane na razdaljo (vid, vonj, sluh).

266

13 Način, kakor se lotevamo izpeljave čutnega zaznavanja, in sicer iz smeri nujnosti ohranitve življenja živali, je v sekundarni literaturi, ki se osredotoča na vprašanje čutnega zaznavanja pri Aristotelu, redkost. Pravzaprav takšne izpeljave nismo zasledili. Praviloma se pisci, ki se lotevajo tem čutnega zaznavanja pri Aristotelu, ne lotevajo vprašanj, ki jih sami razvijamo v prispevku. Slakey se v prispevku s precej široko zastavljenim naslovom »Aristotle on Sense Perception« (1961, 470–484), teh vprašanj sploh ne dotakne, ampak se v celoti posveča samo dvema temama, vprašanju čutnega zaznavanja kot »sredine« in vprašanju tega, da v zaznavanju postane zaznavni organ »enak« kot je zaznavano bivajoče. Prav tako se tega komaj dotakne Bremer (2011, 73–87), čeprav je njegova osnovna tema prav vprašanje tipa, ki pa je za Aristotela čut za zaznavo hrane. Enako je moč reči za Magee (2000, 306–330). Everson (1999) se v svoji monografiji (*Aristotle on Perception*) v celoti posveča Aristotelovemu razumevanju čutnega zaznavanja, vendar izpeljav, ki jih sami poudarjamo v prispevku, ne obravnava. Prav tako ne izpeljuje tega, kar sledi v nadaljevanju našega prispevka, torej povezav čutnega zaznavanja z zaznavo užitka in bolečine in izpeljave želje (poželenja).

14 Za kratko Aristotelovo razpravo o hrani, zlasti o nujnosti prehranjevanja živih naravnih teles, glej de An. 416b, 4–32; Aristotel 2002a, 133–135.

Ohranitev pa ne pomeni zgolj ohranitve pri življenju s pomočjo prehranjevanja, ampak pomeni tudi ohranitev živali v njeni celovitosti in neokrnjenosti (nepoškodovanosti), k čemur ravno tako pripomore čutno zaznavanje. V še enem pomenu pa čutno zaznavanje pripomore ne samo k ohranitvi posamične živali, ampak k ohranjanju določene vrste živali (razmnoževanje), česar se bomo na kratko dotaknili v nadaljevanju.

Čutno zaznavanje je v izvornem pomenu vezano na zaznavo hrane. Aristotel pojasni to z ozirom na prehranjevanje rastlin. Vsako živo bitje se mora, da bi živelo, nujno prehranjevati, saj bi v nasprotnem primeru propadlo. Prehranjujejo se tako rastline kakor tudi živali. Za Aristotela je ključna razlika med njihovim načinom prehranjevanja: »tistim živim bitjem, ki stalno živijo na istem mestu, [je] hrana na razpolago tam, od koder so izrastla, ni pa mogoče, da bi živi organizem, ki ni stalno vezan na kraj, temveč je nastal z rojstvom, imel dušo in presodnostni um, ne bi pa imel zaznavanja« (Aristotel 2002a, 242). Rastlinam je torej hrana dostopna neposredno na mestu, na katerem rastejo, saj se prehranjujejo tako, da hrano absorbirajo s koreninami in so, tako rekoč, zraščene z njo. Zato bo Aristotel denimo govoril, da so za rastlino korenine to, kar so za žival usta. Živalim pa hrana ni dostopna neposredno na mestu, na katerem so. Da bi se prehranjevale, se morajo gibati na mesto, na katerem je hrana. To elementarno dejstvo načina prehranjevanja živali je temeljni razlog, vsaj tako bi se dalo sklepati s pomočjo Aristotela, da živalim pripada čutno zaznavanje, ki v osnovnem smislu pomeni zaznavo hrane.

Takšen način Aristotelovega utemeljevanja in izpeljevanja čutnega zaznavanja se dodatno potrди na mestu, kjer Aristotel natančneje obravnava tip, ki je zanj čut za zaznavno hrane: »Ἐτι δὲ τῆς τροφῆς αἰσθησιν ἔχουσιν· ἡ γὰρ ἀφῆ τῆς τροφῆς αἰσθησις· ξηροῖς γὰρ καὶ ὑγροῖς καὶ θερμοῖς καὶ ψυχροῖς τρέφεται τὰ ζῶντα πάντα, τούτων δ' αἰσθησις ἀφή, τῶν δ' ἄλλων αἰσθητῶν κατὰ συμβεβηκός.« (de An. 414b, 7–10) »Nadalje imajo živali zaznavo hrane, saj je tip čut za hrano: vse živali se namreč hranijo s tem, kar je suho in vlažno ter toplo in hladno, zaznava za to pa je tip. Ostale čutno-zaznavne predmete pa zaznava tip samo naključno.«

Tip je čut, ki nujno pripada vsaki živali. Kar v tem primeru ne pomeni nič drugega kot: vsaka žival se mora, da bi se ohranila, nujno prehranjevati, zato potrebuje tip, ki je čut za zaznavo hrane. Seveda s pomočjo tipa žival

zaznava tudi bivajoče, ki ni hrana, vendar so za Aristotela te zaznave naključne (συμβεβηκός). Kar pomeni: osnovni smoter tipa je zaznava hrane, zaznava ostalega bivajočega je, z ozirom na ta osnovni smoter tipa, nekaj naključnega. Kot smo videli predhodno, obravnava Aristotel okus kot vrsto tipa,¹⁵ in temeljna naloga okusa je, prav tako kakor tipa, vezana na zaznavo hrane, saj okus pripada živali: »διὰ τὸ ἡδὺ καὶ λυπηρόν, ἵνα αἰσθάνηται τὸ ἐν τροφῇ« (de An. 435b, 23–24), »zaradi prijetnega in neprijetnega, da bi mogla to zaznati v hrani.« Skoraj enako misel srečamo tudi v spisu *O zaznavanju in čutno zaznavnih predmetih*, kjer pravi: »ἡ δὲ γεῦσις διὰ τὴν τροφήν· τὸ γὰρ ἡδὺ διακρίνει καὶ τὸ λυπηρόν αὐτῇ περὶ τὴν τροφήν, ὥστε τὸ μὲν φεύγειν τὸ δὲ διώκειν« (Sens. 436b, 16–17). »Okus pripada [živalim] zaradi prehranjevanja; saj razločuje med prijetnim in neprijetnim v hrani, na podlagi česar [žival] nekaj odklanja in k drugemu teži.«¹⁶

268

Tip in okus kot primarna čuta sta neposredno vezana na hrano, ki je nujna za ohranitev življenja živali. Ostali čuti, ali vsaj nekateri izmed njih, so ravno tako nujni za ohranitev živali. Kot prvo so pri živalih, ki se gibljejo, čuti nujni zaradi zaznavanja hrane na razdaljo: »εἰ οὖν πᾶν σῶμα πορευτικόν, μὴ ἔχον αἴσθησιν, φθείροιτο ἂν καὶ εἰς τέλος οὐκ ἂν ἔλθοι, ὃ ἐστὶ φύσεως ἔργον· πῶς γὰρ θρέψεται.« (de An. 434a, 34–434b, 2) »Vsako telo, ki je zmožno prostorskega gibanja, bi brez čutnega zaznavanja propadlo, saj ne bi doseglo smotra, ki je delo narave; kako se bo namreč prehranjevalo?« Temeljna razlika med tipom in okusom na eni strani ter vonjem, sluhom in vidom na drugi je v tem, da prva dva zaznavata v neposrednem stiku (ἀπτόμενον), ostali čuti pa preko nečesa vmesnega, medija (διὰ τοῦ μεταξὺ). S tem ko vonj, sluh in vid zaznavajo preko vmesnega medija, pravzaprav zaznavajo nekaj oddaljenega, s čimer žival še ni v neposrednem stiku. Za ohranitev življenja gibajoče živali pa je zaznavanje nečesa oddaljenega ključnega pomena, da bi prišla v stik s

15 Razlog za to je predvsem povezanost okusa in tipa s hrano: »ἡ γεῦσις ἐστὶν ὥσπερ ἀφή τις· τροφῆς γὰρ ἐστὶν, ἡ δὲ τροφή τὸ σῶμα ἀπτόν« (de An. 434b, 16–19), »okus je nekakšen tip, saj se nanaša na hrano, hrana pa je otipljivo telo«.

16 Za Aristotela je jezik organ, s katerim žival okuša, zato pripada mnogim živalim (glej De An. 420b, 18–19).

hrano, jo mora najprej zaznati. Zdi se, da je v tem oziru najpomembnejši čut vonj,¹⁷ saj je tesno vezan na tip in okus.¹⁸

Ostali čuti (nekateri ali pa vsi) torej nujno pripadajo živalim zaradi ohranitve: »αἰ δὲ διὰ τῶν ἔξωθεν αἰσθήσεις τοῖς πορευτικοῖς αὐτῶν, οἷον ὄσφρησις καὶ ἀκοή καὶ ὄψις, πᾶσι μὲν τοῖς ἔχουσι σωτηρίας ἔνεκεν ὑπάρχουσιν, ὅπως διώκωσί τε προαισθανόμενα τὴν τροφήν καὶ τὰ φαῦλα καὶ τὰ φθαρτικὰ φεύγωσι.« (Sens. 436b, 18–22) »Čuti, ki zaznavajo preko zunanjega medija, kot recimo vonj, sluh in vid, pripadajo živalim, ki se gibljejo. Vsem živali, ki imajo te čute, jim pripadajo zaradi ohranitve [σωτηρίας ἔνεκεν], da bi zaznale hrano, preden jo zasledujejo, in da bi se izognile slabemu in uničujočemu.« Ostali čuti torej ne pripadajo živalim le zaradi zaznave hrane, ampak tudi zaradi zaznavanja slabega (φαῦλα) in uničujočega (φθαρτικὰ) z namenom, da bi se temu lahko izognile in se tako ohranile v svoji neokrnjenosti in celovitosti.

Čutno zaznavanje, poželenje in gibanje

269

Ena od dveh temeljnih zmožnosti, ki določata dušo živali (ψυχή τῶν ζώων) je: »κινεῖν τὴν κατὰ τόπον κίνησιν« (de An. 432a, 17), »gibalna zmožnost, ki povzroča gibanje po prostoru«. Rastlinam, za razliko od živali, ne pripada zmožnost prostorskega gibanja. Gibanje rastlin je omejeno predvsem na rast in propadanje. Živalim poleg teh gibanj pripada tudi prostorsko gibanje. Temeljni vzrok, da živalim pripada prostorsko gibanje – vsaj tako bi lahko sklepali s pomočjo Aristotela –, je njihov način prehranjevanja.¹⁹ Ker hrane ne črpajo

17 Zanimivo je, da Aristotel pogosto poudarja, da ima izmed vseh živali človek najslabše razvit oziroma najmanj natančen vonj (glej denimo de An. 421a, 11–12; Sens. 441a, 1–3; HA 494b, 17–18;). Kolikor je vonj poglobitni čut za zaznavo hrane skozi medij, torej na daljavo, bi znala biti človeška »okrnjenost« povezana s tem, da se ljudje prehranjujejo drugače kot živali, saj hrane ne iščejo.

18 Aristotel pogosto tematizira vonj kot vmesni čut med, na eni strani, tipom in okusom ter, na drugi, sluhom in vidom (Sens. 445a, 4–6).

19 Everson nakaže povezavo med načinom prehranjevanja in gibanjem živali, ko pravi: »Animals have the capacity for perception, because they, unlike plants, have the capacity for movement whilst lacking the ability to take nourishment directly from the source« (1999, 13), vendar pa v nadaljevanju ne utemeljuje čutnega zaznavanja kot tega, kar služi najprej in prvotno prehranjevanju in ohranjanju živali.

vedno iz istega mesta, kot to počnejo rastline, ampak jo iščejo ali pa lovijo na različnih mestih, je, da bi dospele do nje, gibanje nujno. Gibanje pa je ponovno povezano s čutnim zaznavanjem, saj: »οὐθὲν ἄρα ἔχει ψυχὴν σώμα μὴ μόνιμον ἄνευ αἰσθήσεως« (de An. 434b, 8–9), »nobeno telo, ki ima dušo in ni negibno, ni brez čutnega zaznavanja.« Gibanje in čutno zaznavanje sta tesno povezana: ker se živali gibljejo, potrebujejo čutno zaznavanje; živali se gibljejo zato, da bi dospele do hrane in se tako ohranile, ker morajo hrano šele najti, potrebujejo čutno zaznavanje. Čutno zaznavanje pa je z gibanjem živali povezano še na en način: žival potrebuje čutno zaznavanje, da bi zaznala nevarno in uničujoče, se temu izognila in se posledično ohranila.

270

Gibanje živali ni nekaj naključnega, v pomenu, da bi živali med gibanjem naključno naletele na hrano. Seveda se lahko pripeti tudi to, ker pa je naključje slabo zagotovilo za preživetje, je zaznavanje hrane primarna naloga čutov. S pomočjo čutov živali zaznajo hrano na razdaljo, preko vmesnega medija (voda, zrak). Zaznana hrana je prvotni vzrok njihovega prostorskega gibanja. V tem oziru so nujni tudi ostali čuti, saj mora žival zaznati hrano na razdaljo. Če je ne bi zaznala na razdaljo, a bi se vseeno gibala, bi do hrane dospela lahko samo po naključju, kar ne bi zagotovilo njene ohranitve. Čeprav Aristotel večkrat omenja, da ostali čuti (zlasti vid in sluh) pripadajo živalim (in predvsem človeku kot vrsti živali) zaradi dobrega (εὖ ἔνεκα), pa jim ne pripadajo zgolj zaradi dobrega, saj: »οἷον τῷ πορευτικῷ, ἀνάγκη ὑπάρχειν· εἰ γὰρ μέλλει σώζεσθαι, οὐ μόνον δεῖ ἀπτόμενον αἰσθάνεσθαι ἀλλὰ καὶ ἀποθεν« (de An. 434b, 26–28), »nujno pripadajo živalim, ki se gibljejo, če se hočejo ohraniti, morajo namreč zaznavati ne samo v neposrednem dotiku, ampak tudi na razdaljo.« Zaznavanje na razdaljo pa poteka preko medija, ki je vzgiban s strani čutno-zaznavno bivajočega.

Temeljna naloga čutov je ohranjanje živali. Ohranjanje pa pomeni, kot prvo, zaznavo hrane in, kot drugo, zaznavo nečesa nevarnega in uničujočega. Da bi se žival dolgotrajno ohranila, morajo ostati čuti neokrnjeni in normalno delujoči. Če žival preseže čas, v katerem je še zmožna kontinuirano zaznavati, bo postala nezmožna zaznavati in posledično ne bo več zaznavala.²⁰ Da bi

20 Glej: »εἰ δὴ τινός ἐστιν ἔργον τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ τοῦτο, ἂν ὑπερβάλλῃ ὅσον ἦν χρόνον δυνάμενον αἰσθάνεσθαι συνεχῶς, ἀδυνατήσῃ καὶ οὐκέτι τοῦτο ποιήσει« (Somn. 454a 30–33).

ohranile zmožnost čutnega zaznavanja, vse živali nujno potrebujejo spanje. V spisu *O spanju in budnosti* si Aristotel zastavi sledeče vprašanje: kaj je vzrok spanja (Somn. 455b, 13)? Odgovor poda s pomočjo smotrnega vzroka (čemu spanje) in se glasi: »σωτηρίας ἕνεκα τῶν ζώων ὑπάρχει« (Somn. 455b, 22), spanje »pripada živalim zaradi ohranitve.« Glavni smoter spanja je torej ohranitev čutnega zaznavanja. V spanju je čutno-zaznavni del duše nedejaven,²¹ tako da živali tedaj ne zaznavajo.²² Kljub temu da čuti med spanjem ne zaznavajo (vsaj ne v »aktivnem« smislu), so še vedno zmožni utrpevati. Spanje je torej nujno za ohranitev čutov. Ohranitev čutov pa je nujna zato, ker se lahko zares ohrani le žival, ki ima ohranjene in polno delujoče čute. Spanje ohranja čutno zaznavanje, s tem pa posredno žival, saj ostanejo njeni čuti polno delujoči.

Do sedaj smo govorili predvsem o nujnosti čutnega zaznavanja z ozirom na ohranitev življenja posamične živali. Vendar je čutno zaznavanje povezano tudi z ohranitvijo posamične živalske vrste, o čemer Aristotel manj govori. Dve temeljni nalogi vegetativnega dela duše sta namreč razmnoževanje in prehranjevanje; prehranjujejo in razmnožujejo pa se vsa živa bitja. Tu ponovno nastopi razlika med razmnoževanjem rastlin in živali. V tem oziru se rastline in živali razlikujejo že v dveh najbolj temeljnih funkcijah: rastline se prehranjujejo na mestu, živali iščejo hrano; rastline se razmnožujejo na mestu, živali potrebujejo za razmnoževanje gibanje. Rastline se razmnožujejo na istem mestu, na katerem rastejo, se prehranjujejo in na koncu minejo. Živali se prehranjujejo, razmnožujejo in minevajo na različnih mestih, zato je čutno zaznavanje nujno potrebno tudi z ozirom na razmnoževanje. Najprej zato, da zaznajo »partnerja« na daljavo, preko medija, s pomočjo bodisi vida, sluha ali vonja. Po drugi strani pa seveda zato, da se izognejo nevarnosti.

Vsakemu živemu bitju nujno pripada vegetativni del duše, ki je dejaven od nastanka do propada. Ker se živali gibljejo, nujno potrebujejo čutno zaznavanje, saj drugače ne bi mogle ohraniti vegetativnega dela duše, torej

21 Tudi vprašanje spanja in budnosti pojasnjuje Aristotel s paralelo med rastlinami in živalmi: rastlinam ne pripada budnost ali spanje na način, kot pripada živalim, torej v smislu prenehanja čutnega zaznavanja. Razlog je v tem, da rastline nimajo »αἰσθητικὸν μόριον« (Somn. 454a, 18), »čutno-zaznavnega dela duše.«

22 Glej Somn. 455b, 10–11.

življenja. Ker sta osnovni nalogi vegetativnega dela duše prehranjevanje in razmnoževanje, so čuti nujni za oboje.

Vsaki živali kot živali s tem, da čutno zaznava, nujno pripada zaznava užitka/prijetnega (ἡδονή) in bolečine/neprijetnega (λύπη): »ὄπου μὲν γὰρ αἰσθησις, καὶ λύπη τε καὶ ἡδονή« (de An. 413b, 24), »kjer je čutno zaznavanje, tam sta tudi bolečina in užitek.«²³ Zaznava užitka in bolečine, prijetnega in neprijetnega izhaja iz tipa kot primarne čutne zaznave vseh živali: »τὰ δὲ ζῶα πάντ' ἔχουσι μίαν γε τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἀφῆν· ᾧ δ' αἰσθησις ὑπάρχει, τοῦτ' ἡδονή τε καὶ λύπη καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν« (de An. 414b, 3–5), »vse živali imajo vsaj eno čutno zaznavo, tip; čemur pripada to čutno zaznavanje, temu pripada tudi užitek in bolečina ter prijetno in neprijetno.« Živali, ki ji pripada tip, in ta pripada *vsem* živalim, nujno pripada tudi zaznava užitka in bolečine. Zaznava užitka in bolečine je bistvena za ohranitev živali. Ne gre torej le za zaznavanje čutno-zaznavno bivajočega, ampak za zaznavanje bivajočega *kot* prijetnega ali neprijetnega. To, kar je zaznavno kot prijetno, naj bi namreč bilo obenem ugodno in žival ohranjajoče; kar je zaznано kot neprijetno ali boleče, pa neugodno in žival uničujoče, kot je denimo bolečina ob dotiku nečesa vročega ali ostrega.

272

Skupaj z zaznavo užitka/prijetnega vsaki živali nujno pripada želja, ki jo Aristotel ponovno izpelje iz tipa kot prvotne zaznave: »ὅτι τῶν ζῶντων τοῖς ἔχουσιν ἀφῆν καὶ ὄρεξις ὑπάρχει.« (de An. 414b, 16), »živalim, ki imajo tip, pripada tudi želja.« Za Aristotela je želja (ὄρεξις) skupno ime za tri vrste želje: poželenje (ἐπιθυμία), strast (θυμός) in hotenje (βούλησις).²⁴ Katera vrsta želje torej izhaja neposredno iz čutnega zaznavanja (tipa) in nujno pripada vsaki živali? Ta vrsta želje je poželenje (ἐπιθυμία), za katero pravi Aristotel: »ὄπου μὲν γὰρ αἰσθησις, καὶ λύπη τε καὶ ἡδονή, ὄπου δὲ ταῦτα, ἐξ ἀνάγκης

23 Glej tudi Aristotelov spis *O spanju in budnosti*, kjer pravi: »οἷς δ' αἰσθησις ὑπάρχει, καὶ τὸ λυπεῖσθαι καὶ τὸ χαίρειν« (Somn. 454b, 31). »Bitjem, ki jim pripada čutno zaznavanje, pripada tudi zaznavna bolečega in prijetnega.«

24 Od teh treh vrst želje prvi dve (poželenje in strast) pripadata tako ljudem kakor tudi živalim. Hotenje pa je edina želja, ki pripada samo ljudem; njen osnovni smoter je dobro (glej Grönroos 2015, 60–87). Za Tuozza sta poželenje in hotenje »two main kinds of Aristotelian desire« (1994, 525), strast pa zanj ni »fundamental kind of desire« (1994, 549). Tudi zanj sta poželenje in strast tisti želji, ki pripadata tudi živalim (Tuozzo 1994, 525).

καὶ ἐπιθυμία» (de An. 413b, 24– 25). »Kjer je čutno zaznavanje, tam sta tudi bolečina in užitek, kjer sta ta dva, tam je po nujnosti tudi poželenje.«²⁵

Za Aristotela je prvotni izvor želje čutno zaznavanje; izvor poželenja kot prve vrste želje pa tip (in z njim povezan okus). Tip in okus kot čutni zaznavi pa sta predvsem zaznavi prijetnega in neprijetnega; v najbolj primarnem smislu zaznavi hrane kot prijetnega ali neprijetnega. Kadar je čutno-zaznavno bivajoče zaznano kot prijetno, se zbudi poželenje po njem. Če je zaznano kot neprijetno, se zbudi odklanjanje oziroma odtegnitev (φεύγω), ki je nekakšna »negativna želja«, ki zbuja težnjo po odmiku od čutno-zaznavno bivajočega. Za Aristotela je želja nekakšna težnja oziroma pritegnitev (διώκω). Z ozirom na čutno-zaznavni predmet, ki je lahko »ἡδὺ ἢ λυπηρόν« (de An. 431a, 10), nekaj »prijetnega ali neprijetnega«, duša »καταφᾶσα ἢ ἀποφᾶσα διώκει ἢ φεύγει« (de An. 431a, 10–11), »pritruje in zanika, teži in odklanja.« Pritrjevanje in zanikanje je predvsem zadeva razuma (διανοία), težnja in odklanjanje pa zadeva želje (ὄρεξις): »ἔστι δ' ὄπερ ἐν διανοίᾳ κατάφασις καὶ ἀπόφασις, τοῦτ' ἐν ὀρέξει διώξις καὶ φυγή« (EN 1139a, 21–22), »kar je v razumu pritrjevanje in zanikanje, to je v želji težnja in odklanjanje.«

Težnja in odklanjanje oziroma pritegnitev in odtegnitev sta v temeljnem smislu ponovno izpeljani iz tipa in se vežeta na ohranitev življenja živali, saj merita na sprejemanje in zavračanje hrane: »ἀπτόμενον δέ, εἰ μὴ ἔξει αἴσθησιν, οὐ δυνήσεται τὰ μὲν φεύγειν τὰ δὲ λαβεῖν. εἰ δὲ τοῦτο, ἀδύνατον ἔσται σώζεσθαι τὸ ζῶον. διὸ καὶ ἡ γεῦσις ἐστὶν ὥσπερ ἀφή τις· τροφῆς γὰρ ἐστὶν, ἡ δὲ τροφή

25 Podobno misel najdemo na več različnih mestih v Aristotelovih spisih: »οἷς δ' αἴσθησις ὑπάρχει, καὶ τὸ λυπεῖσθαι καὶ τὸ χαίρειν· οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμία.« (Somn. 454b, 30–32) »Bitjem, ki jim pripada čutno zaznavanje, pripada tudi zaznavna bolečega in prijetnega, če to, pa tudi poželenje.« »Υπάρχει δὲ τοῖς μὲν φυτοῖς τὸ θρεπτικὸν μόνον, ἐτέροις δὲ τοῦτό τε καὶ τὸ αἰσθητικόν. Εἰ δὲ τὸ αἰσθητικόν, καὶ τὸ ὀρεκτικόν· ὄρεξις μὲν γὰρ ἐπιθυμία καὶ θυμὸς καὶ βούλησις, τὰ δὲ ζῶα πάντ' ἔχουσι μίαν γε τῶν αἰσθήσεων, τὴν ἀφήν· ἣ δ' αἴσθησις ὑπάρχει, τοῦτ' ἡδονή τε καὶ λύπη καὶ τὸ ἡδύ τε καὶ λυπηρόν, οἷς δὲ ταῦτα, καὶ ἐπιθυμία· τοῦ γὰρ ἡδέος ὄρεξις αὕτη.« (de An. 414a, 33 – 414b, 6) »Rastlinam pripada samo prehranjevalna zmožnost, drugim živim bitjem pa tako ta kakor tudi čutno-zaznavna. Če pa jim pripada čutno-zaznavna zmožnost, jim pripada tudi želelna zmožnost; želja namreč zajema poželenje, strast in hotenje, in vse živali imajo vsaj eno čutno zaznavo, tip; čemur pripada to čutno zaznavanje, temu pripada tudi užitek in bolečina ter prijetno in neprijetno; če to, pa tudi poželenje, saj je poželenje želja po prijetnem.«

τὸ σῶμα ἀπτόν.» (de An. 434b, 16–19) »Če žival ob dotiku ne bi imela čutno-zaznavnega zadržanja, ne bi mogla nečesa odklanjati in sprejemati. Brez tega pa se žival ne bi mogla ohraniti. Zato je okus nekakšen tip, saj se nanaša na hrano, hrana pa je otipljivo telo.« Hrana kot čutno-zaznavno bivajoče torej vzbuja poželenje.²⁶ Prav tako je poželenje nujno za razmnoževanje. Želja kot osnovno gibalo živali je nujna za ohranitev živali, saj povzroča gibanje z namenom prehranjevanja; ker želja povzroča gibanje z namenom razmnoževanja, je nujna za ohranitev živalske vrste. Odklanjanje kot nekakšna »negativna želja« pa zbujata težnjo k odmiku od nevarnega ali uničujočega.

Ena od dveh temeljnih zmožnosti duše je zmožnost prostorskega gibanja, a kaj natančneje povzroča prostorsko gibanje živali? Čutno zaznavanje je sicer tesno povezano z gibanjem, vendar čutno zaznavanje kot tako in čutno-zaznavna zmožnost ne povzročata gibanja.²⁷ Gibanje rastlin je omejeno na rast in minevanje, to gibanje povzroča vegetativni del duše (θρεπτικόν).²⁸ Če ta del duše povzroča gibanje rasti in minevanja vseh živih bitij (saj je prisoten v vseh), ne more obenem povzročati prostorskega gibanja, v tem primeru bi se namreč prostorsko gibala vsa živa bitja, kar pa ne velja. Prostorskega gibanja prav tako ne povzroča čutno zaznavanje kot tako in čutno-zaznavni del duše. Ostane želelni del duše oziroma želelna zmožnost. Vendar ne želelna zmožnost brez nadaljnjega, saj želelna zmožnost še ni dejanskost želje, medtem ko je dejanskost želje že nekakšno gibanje.²⁹ Da bi želelna zmožnost postala dejanskost želje in s tem gibanje, mora obstajati nekaj zaželenega. V osnovnem

274

26 »Ἐπιθυμίαν δ' ἔχει τροφῆς τὰ ζῶα πάντα ὡς ἔχοντα αἰσθησιν τῆς ἡδονῆς τῆς γινομένης ἐκ τῆς τροφῆς· ἢ γὰρ ἐπιθυμία τοῦ ἡδέος ἐστίν« (PA 661a, 7–9), »vse živali, ki imajo zaznavo prijetnega, ki izvira iz hrane, imajo poželenje po hrani, saj meri poželenje na prijetno.«

27 Glej de An. 432b, 19.

28 Glej de An. 432b, 9–11.

29 Glej de An. 433b, 18.

smislu povzroča gibanje to, kar je zaželeno (ὄρεκτόν)³⁰ in kar je kot tako tudi razbrala želelna zmožnost (želelni del duše). Povezava želelne zmožnosti in zaželenega pa je želja, ki je kot nekaj dejanskega že gibanje.

Gibanje torej ne izvira neposredno iz čutnega zaznavanja, ampak iz zaželenega v prepletu z želelno zmožnostjo. Zaželeno pa je, in v tem je povezava s čutnim zaznavanjem, čutno-zaznavno, ki kot zaznano prijetno postane zaželeno. Zaželeno čutno-zaznavno bivajoče je prvi izvor želje (natančneje poželenja) in s tem počelo prostorskega gibanja živali.

Prostorsko gibanje živali je povezano tako z željo kot tudi z zaznavo prijetnega in s čutnim zaznavanjem. O tesni medsebojni povezanosti vseh teh zmožnosti pravi Aristotel sledeče: »Καὶ ἡ φυγὴ δὲ καὶ ἡ ὄρεξις ταὐτό, ἡ κατ' ἐνέργειαν, καὶ οὐχ ἕτερον τὸ ὄρεκτικὸν καὶ τὸ φευκτικόν, οὔτ' ἀλλήλων οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἄλλο.« (de An. 431a, 10–14) »Tako odklanjanje kakor tudi želja sta, glede na svojo dejanskost, isto, tako da želelna in odklonitvena zmožnost nista različni, niti ena od druge niti od čutno-zaznavne zmožnosti; vendar je njihova bit različna.« Po eni strani je čutno zaznavanje nekaj drugega kot želja in ta nekaj drugega kot odklanjanje, njihova bit ni ista. Vendar so vse te zmožnosti medsebojno povezane, saj sta želja in odklanjanje zmožnosti istega dela duše in kot zmožnosti prav tako nista nekaj različnega od čutno-zaznavne zmožnosti.³¹

Nujna struktura, ki po Aristotelu pripada vsaki živali kot živali, je torej sledeča: vsaki živali nujno pripada čutno zaznavanje, izmed čutov pa vsaj tip in okus, ostali čuti nekaterim živalim pripadajo, nekaterim ne. Ker živalim pripada čutno zaznavanje, jim skupaj s tem nujno pripada zaznava užitka in

30 Glej de An. 433a, 21–22. Slovenski in angleški prevod na tem mestu ὄρεκτόν prevajata z »želelna zmožnost«, »faculty of appetite«, kar je precej nenavadno, saj je skozi celo deseto poglavje tretje knjige govor o »zaželenem«, »predmetu želje«. Takšen prevod je tudi v ostrem nasprotju s skoraj isto Aristotelovo formulacijo, ki se nahaja samo nekaj vrstic nižje in se glasi: »Διὸ αἰεὶ κινεῖ μὲν τὸ ὄρεκτόν« (de An. 433a, 28), kjer je ὄρεκτόν preveden: »the object of appetite« (Aristotel 1957, 189) in »predmet želje« (Aristotel 2002a, 234). Ti dve mesti se v prevodih pravzaprav izključujeta, saj je enkrat govor o tem, da povzroča gibanje »zaželen predmet«, drugič pa »želelna zmožnost«, ki pa je zmožnost duše in ne zaželen predmet.

31 Podobno bo denimo govoril Aristotel o domišljijjski zmožnosti, ki je enaka kot čutno-zaznavna zmožnost, vendar njuna bit ni ista (glej Ins. 459a, 16–18).

bolečine, skupaj s tem pa nujno želja (ali vsaj poželenje) ter odklanjanje in prostorsko gibanje.

Sklep

V prispevku smo obravnavali Aristotelovo razumevanje čutnega zaznavanja, vendar zgolj v pomenu nujnosti zaznavanja. Čutno zaznavanje Aristotelu najprej služi kot to, s čimer ločuje rod živali od rodu živega. V tem oziru čutno zaznavanje nujno pripada vsaki živali. Nadalje pa čutno zaznavanje nujno pripada živali zaradi ohranitve. Najprej v pomenu zaznavanja hrane in prehranjevanja, nato v pomenu zaznavanja nevarnega in bolečega; kot tretje pa z namenom razmnoževanja in torej ohranitve določene živalske vrste. Iz čutnega zaznavanja nujno izhaja zaznava užitka in bolečine, iz tega pa Aristotel izpelje željo. S pomočjo prepleta čutnega zaznavanja, zaznave prijetnega in želje Aristotel utemelji še gibanje živali.

276

Vendar za Aristotela čutno zaznavanje nima zgolj tega nujnega pomena za živali, saj je čutno zaznavanje izvor spomina, (čutno-zaznavne) domišljije, spoznanja in podobnega. Ker so to teme, ki bi terjale širšo razpravo, jih v prispevku nismo obravnavali.

Da bi natančneje dojeli Aristotelovo razumevanje čutnega zaznavanja, bi se morali, poleg vprašanja spomina, domišljije in spoznanja, lotiti vsaj še sledečih vprašanj: razmerja med čutno-zaznavnim bitjem in čutno-zaznavnim bivajočim, zlasti pomen tega, da čutno-zaznavno bivajoče predhodi čutnemu zaznavanju. V povezavi s tem bi morali govoriti o čutnem zaznavanju in čutno-zaznavno bivajočem v dveh pomenih: kot nekaj, kar je v možnosti, in kot nekaj, kar je v dejanskosti. Dalje bi bilo potrebno govoriti o dejavnosti čutnega zaznavanja kot utrpevanju in predruženju duše ter prav tako dejavnosti čutnega zaznavanja kot razločevanja in o tem, kako razumeti čutno zaznavanje kot sredino. V povezavi s tem bi bilo potrebno pojasniti tudi, kaj pomeni čutno zaznavanje kot sprejemanje oblike brez snovi. Prav tako bi bilo potrebno posebej obravnavati Aristotelovo razumevanje posamičnih in skupnih zaznav in pojasniti posamezne čute. In, nenazadnje, morali bi izpeljati povezavo čutnega zaznavanja in razumskega (oz. umnega) dela duše. Ker bi ta vprašanja terjala popolnoma drugačen pristop in bistveno obsežnejšo študijo, smo jih v prispevku v celoti izpustili.

Bibliografija | Bibliography

- Aristotel. 1992. *Nikomahova etika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- . 2002a. *O duši*. Ljubljana: Slovenska matica.
- . 2002b. *Nikomahova etika*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Aristoteles. 1934. *Nicomachean Ethics*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- . 1942. *Generation of Animals*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- . 1957. *On the Soul. Parva Naturalia. On Breath*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- . 1957. *Parts of Animals. Movement of Animals. Progression of Animals*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- . 1965. *History of Animals: Books I-III*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Bremer, Józef. 2011. »Aristotle on Touch.« *Forum Philosophicum* 16: 73–87.
- Everson, Stephen. 1999. *Aristotle on Perception*. Oxford: Clarendon Press.
- Falcon, Andrea. 2005. *Aristotle and the Science of Nature: Unity without Uniformity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grönroos, Gösta. 2015. »Wish, Motivation and the Human Good in Aristotle.« *Phronesis. A journal for Ancient Philosophy* 60: 60–87.
- Magee, Joseph. 2000. »Sense Organs and the Activity of Sensation in Aristotle.« *Phronesis. A journal for Ancient Philosophy* 45: 306–330.
- Massie, Pascal. 2013. »Touching, Thinking, Being: The Sense of Touch in Aristotle's De anima and Its Implications.« *Minerva – An Internet Journal of Philosophy* 17: 74–101.
- Slakey, Thomas. 1961. »Aristotle on Sense Perception.« *The Philosophical Review* 70: 470–484.
- Sorabji, Richard. 1974. »Body and Soul in Aristotle.« *Philosophy* 49: 63–89.
- Tuozzo, Thomas. 1994. »Conceptualized and Unconceptualized Desire in Aristotle.« *Journal of the History of Philosophy* 32: 525–549.